

IŽANGA

Jei Jūs paėmėte į rankas šią knygą, vadinasi, atėjo laikas. Jūs esate vienas iš mūsų – tų, kuriuos aplankė bėda: tėvų priežiūra, globa ir slaugymas. O gal Jūsų artimus draugus ar giminaičius tai ištiko. Vadinkime tai bėda, nors tėvų slaugymo patirtis svarbi žmogaus asmenybės brandai ir mus tikrai praturtina. Vis dėlto ji viena iš sunkiausių patirčių gyvenime, ypač jei trunka ilgai – mėnesius, metus, o kartais keliolika metų.

Ši knyga parašyta todėl, kad tokios Lietuvoje nebuvo. Ši knyga parašyta todėl, kad, tėvų senatvei ir slaugos rūpesčiams pasibeldus į Jūsų duris, neapimtų panika, nereikėtų pulti skambinti draugėms ir naršyti internete – gal ne visą reikalingą informaciją, bet tikrai daug ką rasite čia, šioje knygoje. Rasite žmonių, slaugiusių ne vieną asmenį, išvalgų, specialistų patarimų, praktinės informacijos. Pasidalinsite ja su kitais – juk mes, savo tėvus slaugę ar tebeslaugantys, esame tarsi brolija. O dažniausiai – seserija, nes tėvų slauga paprastai tenka moteriai. Mes atpažįstame viena kitą – iš nuovargio ženklų veide, iš liūdesio akyse, dar iš kažko neapčiuopiamo – kančios pažinimo, mirties artumo pažinimo. Moterys, slaugiusios ar slaugančios savo artimuosius – tarsi šalnos pakąsti žiedai. Mes turime ką papasakoti viena kitai ir toms ar tiems, kurių šita patirtis laukia.

Nė vienas iš mūsų nesvajoja tapti savo tėvų slaugytoju. Nė vienas iš mūsų tam nesirengia. Jei taip atsitiks, matysim. O gal neatsitiks?

Seno žmogaus globa yra ne tai, ką mes pasirenkame. Globa pasirenka mus. Vieną dieną pasigirsta skambutis ir paaiškėja, kad motinai – insultas arba kad tėvas krito ir susilaužė dubens kaulą. Kai vieną kartą paaiškėja, kad Jūsų tėtis ar mama nebesusitvarko vieni ir Jums tenka imtis atsakomybės, atrodo, jog žemė ima slysti iš po kojų. Kaip dabar bus? Krenti ir griebiesi bet kokio šiaudo. Supranti, kad gyvenimas nebebus toks pats.

Žmogus, kuris tave užaugino, kuriuo galėjai pasikliauti, tampa tavo globotiniu. Jūs susikeitėte vaidmenimis. Rūpinimasis savo tėvais pakeis Jūsų gyvenimą iš esmės. Sužinosite apie save daug ką, ko nežinojote. Šita patirtis pakeis Jus patį, ir po jos žvelgsite į gyvenimą ir mirtį kitaip nei iki šiol.

Senas žmogus bijo vieno: būti apleistas ir mirti vieatvėje. Padėk jam – ir tau bus atlyginta. Rūpinimasis senu žmogumi padaro mus dvasingesnius ir leidžia suvokti savo pačių mirtingumą. Rūpinimasis senu žmogumi išmoko mus vertinti šią gyvenimo akimirką ir suprasti, kas iš tikrųjų gyvenime svarbu.

Niekas iš mūsų nesirengia cunamiui. Širdies gilumoje tikimės, kad cunamis praeis pro šalį ir neteks gana greitai dešimtmečiais rūpintis insulto ar Alzheimerio ligos pakirstais savo tėvais – tais žmonėmis, kurie šiandien prižiūri mūsų vaikus, vaišina pyragais ir nuosavo sodo braškėmis. Žinoma, mes ir netaupome tokiam atvejui. Bepigu vokiečiams, kur egzistuoja slaugos draudimas – drauge su SODROS įmokomis visi, kurie dirba, moka ir slaugos draudimą. Bepigu amerikiečiams, kurių pensija tokia didelė, kad jos užteks priežiūrai visą senatvės laiką.

Daugumai iš mūsų tėvų senatvė ir visos su tuo susijusios problemos – didžiulis netikėtumas. Net jei kas nors rimto atsitinka tėvui ar mamai – diagnozuojamas insultas, Alzheimerio ar Parkinsono liga, – dauguma iš mūsų tikimės, kad reikalai kažkaip susitvarkys savaime, kažkaip bus, juk sakė kareivis Šveikas: „Dar taip nebuvo, kad niekaip nebūtų...“

Visa, ką Tu gali padaryti savo senstančio tėvo ar mamos labui: būk pasirėngęs. Ši knyga skirta Tau pasirėngti. Skaityk vienu skyriumi toliau, negu Tau reikia dabar. Ruoškis, ir bus lengviau.

Knygos pradžioje – skyrius, pristatantis bendrą Lietuvos situaciją. Valdžios abejingumą. Lietuvos nepasirėngimą senstančios visuomenės keliamiems iššūkiams. Tai šios knygos autorės Rūtos Vanagaitės DELFI portale publikuoti atviri laiškai Lietuvos valdžios vyrams ir plačiajai visuomenei apie senelių globos ir slaugos problemas.

BALSAS TYRUOSE: Rūtos Vanagaitės atviri laiškai Lietuvos valdžios vyrams

Slauga Lietuvoje: mirtis geriau

Jei jums nepasiseks, gyvensite labai ilgai. Labai ilgai ir labai nelaimingai. Medicina **gerontologijos** ir reanimacijos srityje pažengė į priekį ir žengia tokiais tempais, kad ir paralyžiuoti jūs turite puikų šansą gulėti daugelį metų. Gal ir nebūsime nelaimingi – gal būsite aptemusio protelio, su sauskelnėmis, košele maitinami, vartomi, ir jums bus tas pats.

Nelaimingi bus jūsų vaikai matydami, kaip *Homo sapiens* tampa daržove, mylima mama – beviltiška našta. Tyliai, slaptai jūsų vaikas vis pagalvos, kada gi, o kada jūs pagaliau išeisite? Niekam to pasakyti neišdrįs. Kaltė ir neviltis jį slėgs bet kokių atveju – jei jus išves į prieglaudą, jausis kaltas, kad nepasiėmė namo, o jei pasiims namo, kur jūs rėksite naktimis, smirdėsite, kur jus reiks maitinti, kelti, sodinti ant puodo ar vartyti kas 2 valandas, – neviltis bus dar didesnė. Pasiaukojamai tęsdamas jūsų jau beprasmį gyvenimą, per keletą metų jis neišvengiamai praras savo gyvenimą – šeimą, darbą, sveikatą. Ar šitokio gyvenimo norėjote savo vaikui, kai gimdėte ir auginate jį? Ne? Tai kodėl gi jūs nemirštate?

Gerontologija – (gr. geron, kilm. gerontos – senis + logos – mokslas) – biologijos šaka, tirianti gyvų organizmų, ypač žmogaus, senėjimo procesus, senatvę.

Lietuvoje niekas nežino problemos masto. Niekas nenori žinoti. Senų negalių žmonių problema negraži, neestetiška, neperspektyvi. Ji paklaidinta tarp terminų: „globa“, „ilgalaikė priežiūra“, „slauga“ ir „**paliatyvinė slauga**“.

*Angl. palliative care –
palaikomoji slauga.*

Atradau dar ir tokią su lankomais seneliais susijusią sąvoką: „skatinamosios paslaugos“ – nežinia, ką ir kam skatinančios. Bet nesvarbu, nes ir jos praktiškai neteikiamos.

Vien Vilniuje yra 10 000 žmonių, kuriuos kažkas turi nuolatos – kiaurą parą – prižiūrėti ar slaugyti. Ką su šia problema, be strategijų ir normatyvų, daro Vyriausybė? Nieko.

Paklaidinta tarp terminų – vadinasi, ir tarp institucijų bei teisės aktų. Socialinės apsaugos ministerijos sfera – globa. Tuo tarpu slauga – Sveikatos ministerijos sritis. O visa tai kartu – savivaldybių kompetencija. Tik ne kontrolės (tam vėlgi yra atskiros institucijos). Lietuvoje yra globos namų, o slaugos namų nėra visai (nuostatai sukurti 1999-aisiais ministrės Irenos Degutienės, bet nieko toliau nevyko). Didėjant slaugomų (ne globojamų) žmonių skaičiui Socialinės apsaugos ministerijai priklausantys globos namai pasiima slaugos licenciją ir po truputį virsta gulinčių žmonių slaugos institucijomis, vadinasi, teikia Sveikatos ministerijos reglamentuojamas sveikatos apsaugos paslaugas.

Problemos mastą liudija skaičiai, kurių nėra viešumoje. Pavyzdžiui, vien Vilniaus mieste yra apie 3800 žmonių, kuriems nustatytas vadinamasis SP1 – specialusis nuolatinės slaugos poreikis, t. y. žmonės su visiška negalia, ir dar apie 6500 žmonių, kuriems nustatytas SP2 – specialusis nuolatinės priežiūros poreikis. Vadinasi, vien Vilniuje yra 10 000 žmonių, kuriuos kažkas turi nuolatos, kiaurą parą prižiūrėti ar slaugyti. Taip pat žinome, kad Vilniuje yra apie 700 vietų slaugos ir palaikomojo gydymo ligoninėse, kur asmuo gali būti daugiausia 120 dienų per metus, vadinasi, per metus ten gali pabūti suteikdami artimiesiems atokvėpį apie 2000 asmenų. O kur kiti 8000, kurie ten nepatenka? O kur tie, kurie pabuvę slaugos ligoninėje 8 mėnesius, vežami gulėti namo, pas dirbančius vaikus?

Ką su šia problema, be strategijų ir normatyvų, daro Vyriausybė? Nieko. Kam spręsti, jei, ištikus bėdai, paskambinsi kam reikia ir prestižinių globos namų direktorius tavo ar tavo giminių seneliui ar tėveliui duos laisvą vienvietį kambarį ir nurodymą prižiūrėti kaip reikiant. Direktorius juk nori dirbti direktoriumi, todėl visada kelis kambarius laiko VIP'ams. Kaip ir sovietmečiu. Ir namai tie patys, ir direktoriai.

Europos visuomenė sensta. Lietuvos – sparčiau nei europinis vidurkis. Statistikos departamento prognozės rodo, kad Lietuvoje 2030 metais beveik trečdalis gyventojų bus vyresni nei 60 metų. Asmenų per 80 metų skaičius Lietuvoje iki 2030-ųjų padidės 156 procentais – nuo 100 000 iki 156 000. Senelių globos ir slaugos problema auga: tobulėjant medicinai (neįgalūs žmonės gyvens vis ilgiau), didėjant visuomenės išlaikytinių skaičiui, mažėjant šeimos narių, gyvenančių po vienu stogu, skaičiui, didėjant dirbančių moterų skaičiui ir emigracijai.

Europa suka galvą ir kuria visuomenės senėjimo įveikimo strategijas. Sukūrė ją 2005-aisiais ir Vilijos Blinkėvičiūtės vadovaujama ministerija – strategijų meistrė. Kasmet ši ministerija teikia ataskaitas Europai ir Lietuvos visuomenei, kaip ši nacionalinė strategija ir jos priemonių planas yra vykdomi.

Norite keletu citatų iš naujausios, balandį Vyriausybės patvirtintos, ataskaitos? Štai priemonė: „Plėtoti ambulatorines paslaugas“ pažymėta kaip „Įvykdyta“. Įvykdymo įrodymas – 2010 metais slaugai namuose PSDF biudžete buvo skirta 15 752 700 Lt. Panaudota 5 195 800 Lt. Ataskaitoje nerašoma, kur nukeliavo tie 10 nepanaudotų milijonų.

Jie ir negalėjo būti panaudoti. Žinote, kodėl? Ogi todėl (cituuju kelių sveikatos ministrų – nuo Rimvydo Turčinsko iki Raimondo Šukio – įsakymus, nustačiusius slaugos paslaugų namuose įkainius ir normatyvus): 6,6 balo × 0,84 lito per metus vienam prisirašiusiam gyventojui, bet ne daugiau kaip 12 slaugytojo vizitų per metus pas vieną ligonį ir ne daugiau kaip 5 vienos rūšies procedūros per metus vienam ligoniui (tokios kaip pragulų profilaktika, žaizdų perrišimas, lašelinės etc).

Taigi Lietuvos poliklinikos neteikia slaugos paslaugų į namus ne todėl, kad nėra poreikio, ne todėl, kad nėra pinigų, o todėl, kad įkainis ministrų nustatytas toks, jog teikti paslaugą yra nuostolinga. Štai vienu dviejų ministrų šūviu nušauti du zuikiai: ir strategijos priemonė „įvykdyta“, ir 10 milijonų sutaupyta. Seneliai juk vis tiek mirs.

Norite dar skandalingų normatyvų? Paliatyvių (t. y. paskutinės vėžio stadijos arba komos ištikty) pacientų slaugos stacionare normatyvas – ne daugiau kaip 6 lovos šimtui tūkstančių gyventojų. Tuo tarpu Vilniaus Centro poliklinikos duomenimis, vien jų poliklinika turi 200 paliatyvių pacientų. Tai ir pas juos, mieli medikai, nepažeisdami normatyvų galite nueiti ne daugiau kaip 12 kartų per metus ir atlikti ne daugiau kaip 5 vienos rūšies procedūras.

Kai mūsų brandaus amžiaus politikai kalba apie ateitį: „Lietuvos ateitis“, „Mūsų vaikų ateitis“, „Lietuva-2030“, norėčiau jiems pasakyti: nueik pasižiūrėt, kaip atrodo tikroji tavo, žmogau, ateitis, į slaugos ligoninę, globos namus turintiesiems psichinę negalią ar vadinamuosius privačius globos namus, veikiančius „poilsio namų“ statusu. Juk niekad ten nesi buvęs. Štai tavo ateitis: lova ir spintelė su gendančiu maistu dvokiančioje 8-vietėje palatoje, kur tave nuo kaimyno užpakalio, taip pat ir nuo jo priešmirtinės agonijos, skirs keliasdešimties centimetrų dydžio tarpelis. Europos Sąjungos valstybėje narėje ir tu būsi paliktas dvėsti.

Svaikite toliau, „Lietuva-2030“ strategijos kūrėjai.

Iki pasimatymo 2030-aisiais.

2011 m. birželio 20 d.

Miegančių Draugelių Tvirtovė

„Rašykite skundą“, – tokį pasiūlymą pirmąkart išgirdau prieš gerą pusmetį, kai žinodama apie šturpias sąlygas, kuriomis laikomi seni žmonės privačiuose Vilniaus senelių namuose, atėjau pasitarti su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Taip sakė pareigūnai, atsakingi už tai, kad Lietuvoje būtų laikomasi socialinės globos normų.

Skundą parašiau.

„Rašykite skundą, tada žiūrėsime“, – išgirdau iš Sveikatos ministerijos, nacionalinės akreditavimo tarnybos, higienos centro, maisto ir veterinarijos tarnybos, savivaldybių ir kt.

Parašiau. Skundą, raštą, paklausimą – viską, ko reikia. Reakcija: kas tu tokia? Ko tu nori: atleisti direktorių, perimti patalpas? Ar tik *piaro*? Braunies, matyt, į Seimą, kad taip susirūpinai, a? Net ir Seimo nariai per TV svarsto, na taip, ligoninės patalpos išpūdingos, kas gali paneigti?..

Kaip ir jūs, mokykloje nekenčiau skundikų. Mušėm juos po pamokų, movėm maišus ant galvos, įvilioję į tualetą. Kaip ir jūs, po mokyklos laikų manydavau, kad skundus į institucijas rašo nestabilios psichikos žmonės per pilnatį arba nukvakę pensininkai, kurie neturi ką veikti.

Dabar žinau – privalau vis skųsti, skųsti, antraip nieko nebus. Visoje senų žmonių globos sistemoje niekas nepajudės. Sistema apsaugo save, kad nejudėtų, – tą daro visos sistemos.

Sakysime, jūs turite didelį namą arba kaimo turizmo sodybą. *Biznio* nėra – kaimo turizmas Lietuvoje tik 3 mėnesius klesti, ir tik savaitgaliais. Stabilių pajamų garantija kiaurus metus kita: senelių globa! Jūs kreipiatės į Visuomenės sveikatos centrą, jie pažiūri, arba nepažiūri (žmogiškasis faktorius), kad jūsų namas stovi, ir išduoda jums neterminuotą higienos pasą globai ir slaugai. Slaugai – tai yra sveikatos priežiūros paslaugai. Po šios paprastos procedūros akto jūs pasiguldote 50 senelių, artimieji moka pigiau nei valstybiniuose – 1300–1500 Lt/mėn. *štuka*, pasiimate į slaugytojų ir socdarbuotojų pareigas savo vaikus ir giminaičius arba ką iš „vietinės faunos“, kaip sakė vienu

namų savininkė, ir tiek žinių. Kiek iš tų 1500 Lt/mėn. jūs išleidžiate senelio reikmėms, žinote tik jūs ir p. Dievas.

Higienos centras, liberalizuodamas jūsų verslą, išduodamas higienos pasą nieko iš jūsų neprašė – nei licencijos sveikatos priežiūros paslaugoms, nei pri-taikytų patalpų, nei personalo. Išduodamas higienos pasą jis net nepranešė apie naująją slaugos įstaigą kitai SAM pavaldžiai institucijai – Akreditavimo tarnybai. Kreipiausi į šią tarnybą: taip, sako ji, mums duomenų niekas nesiu-čia. Bloga įstaiga: rašykite mums skundą, bet ne per dažnai ir ne per daug, nes neturime žmonių patikrinimams. Na, kokį vieną per mėnesį galime pažiūrėti. Socialinės apsaugos ministerija apie šią įstaigą irgi nežino, nes ji apskritai nežino, kur ir kiek senelių globos įstaigų yra Lietuvoje. Sako, kad 120, Valstybės kontrolė rado 222, o aš girdėjau, kad yra apie 300, steigiasi ir sodų namelius prie Kauno.

Kas atsakys už socialines paslaugas, teikiamas juose, už sveikatos priežiūros paslaugas? Kam rašyti paklausimą, kam rašyti skundą? Kiek skundų rašyti, jei bėda – sistemoje? Sakysite, vaikai, artimieji tegu žiūri, jie gi ten tėvus nuvežė. O kodėl, kai tėvai skriaudžia vaikus, ištraukia vaikų teisių apsaugos tarnyba? O jei vaikai emigracijoje? Jei prasigėrę, jei žiaurūs? Gal Žmogaus teisių prie-žiūros institutas ką nors gali? Ne, nes jis neturi finansavimo tokiam projektui vykdyti... Yra Lietuvoje valstybės institucijų ar ne, ar tik armija biurokratų, ku-riems viskas „džin“? „...nes teisės aktai nereglamentuoja“ – antras burtažodis, kurį girdžiu kas dieną iš jų visų. Prakeiktieji...

Rugsėjo mėnesį patykojusi Seimo pirmininkės sutariau, kad priims pusva-landžiui dėl slaugos padėties Lietuvoj. Priėmimo laukiau 3 mėnesius. Gruodį per 15 minučių man skirto laiko aptarėme, Seimo pirmininkė nustebo, kad toks chaosas ir tokie žmogaus teisių pažeidimai, dėl šios skandalingos situaci-jos pažadėjo surengti parlamentinius klausymus su dviem komitetais – Svei-katos ir Socialinių reikalų. Pagaliau kažkas iš viršaus turi suvesti dvi minis-terijas – SADM ir SAM ir numatyti, kuri yra atsakinga ir kaip jos tarpusavy bendradarbiaus. Gruodį – taip, taip, problema – pasitarimas po biudžeto. Sau-sį – oi, ne anksčiau kovo. Bet juk reikia tik valandos jūsų laiko, apsvarstot,

sudarot tarpžinybinę komisiją ir per pusmetį reikalai pajuda. Juk taip aišku, ką reikia daryti: dviem ministerijoms susėdus nustatyti vieną bendrą normą senelių globos namams ir numatyti, kuri institucija kontroliuoja, kad jos būtų laikomasi. Viskas.

Jau vasaris. Pažadėta, kad komitetai apsvarstys klausimą kovo mėnesį. Ras dvi valandas laiko tarp TV laidų ir posėdžių dėl „Snoro“, kad sudarytų tarpžinybinę darbo grupę ir parengtų kelis paprastus sprendimus.

Palauks visi seneliai, eksmoteliuose ir kaimo turizmo sodybose suguldyti šonas prie šono, be personalo, be gydytojo, be slaugytojo. Palauks, ne tiek laukė, gal ir numirti pavyks iki kovo, juk vasaris – mirčių mėnuo.

Per 20 metų Lietuvoje iškilo milžiniška, nepajudinama, nesugriaunama, milžiniška Miegančių Draugelių Tvirtovė su aptarnaujančio ir apsaugos personalo armija, nepajudinama nei krizių, nei rinkimų ciklo. Ši valdžios tvirtovė – ne savavališka statyba, viskas vyko „pagal galiojančius teisės aktus“. Paprastieji žmonės – anapus valdžios tvirtovės sienų. Palikti patys sau su savo problemomis, savo pačių artėjančia skurdžia, beteise, beviltiška senatve Lietuvoje.

Kam rašyti skundą? Putinui?

2012 m. vasario 13 d.